

J Bertil R Wennerholm

Livregementets karolinska
silverpukor återfunna

Livregementets karolinska silverpukor återfunna

Av J Bertil R Wennerholm

Kungl Maj:ts Livregemente till häst hade under Karl XI:s eget befäl en central roll i slaget vid Lund den 4. december 1676 (sv st).¹ Segern var dyrköpt med stora förluster. Den kostade också Livregementet dess pukor.²

Karl XI:s uppskattning över sitt Livregementes insatser under slaget tog sig många uttryck. Ett av dessa var enligt traditionen förlåningen av ett par nya silverpukor till regementet som ersättning för dem som förlorats till danskarna. Förhållandet har inte kunnat dokumentariskt beläggas ännu och silverpukorna omnämns först 1689.³

Pukorna får förutsättas ha följt regementet i fält år 1700. De skymtar förbi i ett par samtida källor. I en dagrapport från den 22. juli 1704, då regementet stod i Merkowicza i Polen, redovisas den avdelade standard och pukvakten på 13 man. 1708 skriver regementschefen, generalmajor Carl Gustaf Creutz till sin hustru den 13. juli att både pukor och estandarer är i behåll efter slaget vid Holowczyn.⁴

I slaget vid Poltava den 28. juni 1709 förloras så pukorna under reträtten efter det svenska infanteriets sammanbrott i huvuddrabbningen. Regementspukaren Falk stupade.⁵ Förlusten av pukorna omnämns uttryckligen i flera svenska källor⁶ och i de ryska relationerna över slaget.⁷ Av ryskt källmaterial framgår vidare att pukorna togs av Kievskas dragonregementet,⁸ som skall ha haft sin plats på den vänstra ryska kavalleriflygeln,⁹ vilken stod under befäl av tsar Peters personlige vän, generalen av kavalleriet, furst Aleksandr Danilovitj Mensjikov.

Pukorna återfinns i en förteckning över pukor med pukfanor och andra instrument som översändes från furst Mensjikov den 13. juli (g st). Av förteckningen framgår att silverpukorna haft järnskruvar och skruvbeslag i guld, att de varit genomborrade och lagade med silverplåtar samt för-

Bild 1. J Ph Lemkes dörröverstycke på Drottningholm "Karl XI kommenderar den danske [!] pukslagaren" återger visserligen slaget vid Lund, men visar hur pukor faktiskt brukades på slagfältet under den karolinska tiden. (Foto Statens konstmuseer.)

Charles XI commanding the Danish kettle drummer at the Battle of Lund in 1676. The picture gives an example how kettle drums were actually used on the battlefield at the end of the 17th and the beginning of the 18th century.

setts med en inskrift med latinska bokstäver.¹² Vidare beskrivs pukfanorna i vit damast med det kungliga vapnet under en krona omgivet av krönta lejon, allt broderat med guld i hög söm.¹¹

De svenska troféerna fördes på order av tsar Peter först till Voronezj och därefter till Serpuchov, c:a 10 mil söder om Moskva. I början av december gavs så order att fångar och troféer skulle samlas till Kolomenskoje, tsarens stora träslott söder om Moskva, varifrån triumftåget den 21. december 1709 (g st) skulle utgå.¹²

I triumftåget fördes de vid Poltava och Perevolotjna tagna pukorna på en särskild vagn, med Livregementets silverpukor ställda överst.¹³ Den danske gesandten Just Juel har i sin dagbok en utförlig beskrivning av

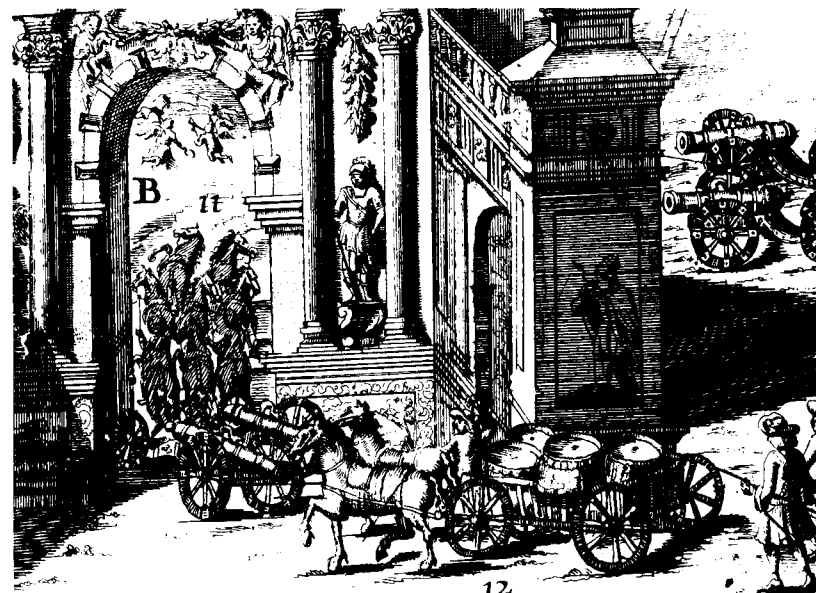

Bild 2. Vagnen med trofépukorna i tsar Peters triumftåg genom Moskva den 21. december 1709 (g st). Detalj ur P Picards kopparstick från 1711 över triumftåget. (Foto KB.)

The wagon with the Swedish kettle drum trophies in Czar Peter's triumphal entry into Moscow on 21 December 1709 (O S). Detail from an engraving by P Picard 1711.

triumftåget och ger en viss bekräftelse på silverpukornas bakgrund, då han säger att de "sagdhis for mange aar siiden udj en træfning fra Danne-mareck av de Svenske at være tagne".¹⁴ Det är anknytningen till Lundaslaget som i förvanskad form lyser igenom i Juels berättelse. Samtidigt är uttalandet ett uttryck för historiens egen ironi – det förhöll sig ju snarare tvärtom!

Efter triumftåget inlämnades troféerna från fälttåget 1708–1709 till Kremles rustkammare och i förteckningen från detta tillfälle finns också pukorna redovisade.¹⁵ I maj 1737 utbröt en stor eldsvåda i Moskva. Bland annat eldhärjades då arsenalen i Kreml och troféerna från Poltavafälttåget gick bokstavligen upp i rök.¹⁶

Bild 3. Silverpukor förda av Kungl Maj:ts Livregemente till häst under den karolinska tiden och förlorade under slaget vid Poltava den 28. juni 1709 (se st). Senare förda av det ryska Livgardets Regemente till Häst. Nu i Suvorovmuseet i Leningrad. (Foto J B R Wennerholm.)

Silver kettle drums carried by His Majesty's Life Regiment of Horse and lost during the Battle of Poltava on the 27 June 1709 (O S). Later carried by the Russian Life Guards Regiment of Horse. Now in the Suvorov Museum of Military History, Leningrad.

Tsar Peter hade emellertid, som en särskild hedersbevisning, skänkt just det svenska Livregementets silverpukor till Generalskvadronen eller furst Mensjikovs Livskvadron, som den också kallades. Pukorna kom alltså att undgå branden. Deras vidare historia utgör ett ganska intressant exempel på traditionsvårdens nyckfullhet.

Exakt när pukorna skänktes till Generalskvadronen har inte kunnat fastställas, men det är helt klart att gåvan var en utomordentlig hedersbevisning gentemot förbandet.¹⁷ Trots detta föll pukornas bakgrund snart i glömska. 1721 uppgick Generalskvadronen i det då uppsatta Kronslottska dragonregementet och till detta förband överfördes pukorna med sin status av hederstecken från forna strider. Regimentet omdöptes 1725 till det (yngre ryska) Livregementet. Vid nästa omorganisation 1730 blev det Livgardets Regemente till häst (Leib Gvardii Konnyj Polk, Garde à Cheval).¹⁸ Därvid förekom en brevväxling där överkrigskommissarien

Bild 4. Silverpuka för Livregementet till häst. (Foto J B R Wennerholm.)

Silver kettle drum carried by His Majesty's Life Regiment of Horse.

Savelev meddelade att det var obekant varifrån pukorna kom och när de lämnats till regementet. Ett par oanvändbara gamla pukor kom på så vis att sättas in till en visserligen hedersam förvaring i Kristi förklarings (Pre-obrazjenskij) kyrka i Strelna väster om S:t Petersburg, där de förblev i närmare 100 år.

1827 fick kejsar Nikolaj I höra talas om de gamla svenska pukorna som tillhörde Hästgardet. Detta ledde till att det den 4. juli detta år på högsta befallning förordnades att dessa skulle föras vid regementet i stället för dess då använda pukor. Med nya skinn och spännskruvar kom så Kungl Maj:ts Livregementets till häst silverpukor att föras av det ryska Livgardets Regemente till häst fram till 1917. Vid regementets tjänstgöring utanför huvudstaden förvarades dess pukor och standar i Vinterpalatset.

Efter Oktoberrevolutionen och upplösandet av Hästgardet blev pukorna kvar i Vinterpalatset och kom att ingå i samlingarna vid förstatligandet av det Kejsarliga Eremitaget. 1932 överläts de tillsammans med annan krigshistorisk materiel till det Militära historiskt-etnografiska museet. Dettas samlingar uppgick i Artillerimuseet 1937.

1950 överfördes så pukorna av någon anledning till Suvorovmuseet vid

dettas tillkomst. De betraktades då som utställningsföremål utan särskild karaktär!

1980 upptäckte jag pukorna vid ett besök i Suvorovmuseet under en forskningsresa till Sovjetunionen.¹⁹ Det var då inte känt i Sverige att de skulle finnas bevarade,²⁰ men det fanns anledning att misstänka att detta var Livregementets silverpukor. Formgivningen var utan tvekan förenlig med den karolinska barockens ideal, skruvbeslagen, skadorna och lagningen överensstämde med den ryska troféförteckningens beskrivning. Problemet var texten som var ingraverad på en av plåtarna. Den var vänd från åskådaren och pukorna fick inte röras. Efter upprepade förfrågningar om pukorna genom olika kanaler fick jag vid ett besök i Leningrad vintern 1989 tillgång till en uppsats av intendenten vid Suvorovmuseet A L Nikitin.²¹ Det är därifrån uppgifterna i den ovan lämnade redovisningen av pukornas ryska historia har hämtats, där inte annat angivits. Av uppsatsen framgår det också att texten är på latin och lyder:

”Sub Felicissimo cersemine Potentissime/Regis Svecia Carolus XII cum Polonis Saxon/Tart Woloscis et Norformenicta/golbum hostilis Clitzoviam/in Pol <<1702>>.”

det vill säga:

”Vid den lyckosamma striden mellan den stormäktigste Konung Karl XII av Sverige och polacker, sachsare, tatarer, valacker och andra främmande folk vid Kliszow i Polen år 1702.”

Texten innebär rimligen att skadorna tillfogats pukorna under slaget vid Kliszow, varefter de lagats och försetts med inskriptionen. På rysk sida har den tolkats så att pukorna ursprungligen skulle ha skänkts till Livregementet för dess insatser vid Kliszow.²² Detta skulle i och för sig ha varit välmotiverat, men så förhöll det sig nu inte. Om texten graverats inför den ursprungliga förlåningen av pukorna borde det rimligtvis ha gjorts direkt på puk kitteln, såsom på de gustavianska pukorna,²³ eller på en dekorativt utformad plåt - inte på en plåt pånitad som lagning.

Även om en närmare genomgång av pukorna, deras skador, lagningen och eventuella stämplat syns angelägen, är det min uppfattning att det genom denna redovisning kan fastställas att pukorna i Suvorovmuseet i Leningrad verkligen är Livregementets karolinska silverpukor. De utgör då också ryssarnas enda idag med säkerhet bevarade trofé från Poltavaslaget.

SUMMARY

The Caroline silver kettle drums of His Majesty's Life Regiment of Horse

by J Bertil R Wennerholm

According to regimental tradition His Majesty's Life Regiment of Horse²⁴ was presented with a pair of silver kettle drums by King Charles XI for its decisive role at the Battle of Lund in 1676. The first archival record of the silver kettle drums is from 1689. It can be taken for granted that they followed the regiment in the field when it was mobilised for the Great Northern War in 1700. After the Battle of Holowczyn in the summer of 1708 the Colonel of the Regiment, Major General Creutz wrote to his wife that they were well preserved together with the Standards of the Regiment.

At the Battle of Poltava on the 27th June 1709 (O S) the kettle drums were lost during the retreat after the Russian break through of the Swedish infantry. The kettle drummer was killed. The kettle drums were taken by the Kiev Regiment of Dragoons deployed on the Russian left wing according to the official Russian Order of Battle published after the battle. They are recorded in a list of trophies forwarded by Prince Menshikov on the 13th July and are there said to have been pierced and mended with silver plates and engraved with a text in Roman (or rather "non Cyrillic") characters.

After the Battle the Swedish trophies were taken to Voronezh and then to Serpukhov, about 60 miles south of Moscow. In Czar Peter's great triumphal entry into Moscow on the 21st December 1709 the kettle drum trophies were carried on a wagon with the silver kettle drums of the Life Regiment on top. After the triumphal celebrations the Swedish trophies of the campaign of 1708-1709 were brought to the Kremlin Armoury, where they were also carefully recorded. In May 1737 the trophies were destroyed by a great fire in Moscow.

The silver kettle drums had, however, been presented by Czar Peter to the General Squadron of Prince Menshikov as a sign of particular appre-

ciation and were thus saved from the fire. Their background was soon forgotten. In 1721 the General Squadron was amalgamated into the new Kronslott Regiment of Dragoons and the silver kettle drums were transferred to this regiment. In 1725 it was renamed the (new Russian) Life Regiment. After another reorganisation in 1730 it became the Life Guards Regiment of Horse (Leib-Gvardii Konnyj Polk). By then the provenance of the kettle drums was unknown and a couple of unusable old kettle drums were left in custody in the Preobrazhensky church at Strelna outside St Petersburg.

Nearly 100 years later, or 1827, the Emperor Nicholas I heard about the old Swedish kettle drums belonging to the Horse Guards. On the 4th July that year it was decreed that they should be carried by the Regiment instead of its kettle drums then in use, which they were up to 1917. When the Regiment was on duty outside the capital its Standards and kettle drums were left in custody in the Winter Palace. After the October Revolution and the disbandment of the Horse Guards they were left in the Winter Palace. After a period in the museums in the Kronwerk of the Peter and Paul Fortress they were transferred to the Suvorov Museum of Military History when this was instituted in 1950. They were then regarded as objects of no particular character.

In 1980 I discovered the kettle drums during a trip to the Soviet Union in the course of a research scholarship. It was not known in Sweden at that time that they were still preserved. There was however reason to suspect that these could be the silver kettle drums of the Swedish Life Regiment. Their shape was in line with the taste of the Caroline baroque, the piercing of the drums and the silver plates were in accordance with the description in Menshikov's trophy list. But, alas, the engraving was on the side turned from the observer and the drums were not to be touched! After several enquiries through different channels I finally managed to get access to an unpublished essay by the curator of the Suvorov Museum, Mr A L Nikitin on kettle drums as honorary gifts in the Russian system of honours. I particularly thank my friend, the curator of the Hermitage Museum, Dr G V Vilinbakhov for making this essay available. Thanks to the information given in Mr Nikitin's essay it has been possible to tell the Russian life of the kettle drums above and the article also gives the Latin wording of the engraving:

"Sub Felicissimo cersemine Potentissime/Regis Svecia Carolus XII cum

Polonis Saxon/Tart Woloscis et Norformenicta/golbum hostilis Clitzoviam/in Pol <<1702>>."

or:

"During the successful battle between His Majesty King Charles XII of Sweden and Poles, Saxons, Tartars, Walachians and other foreign people at Kliszow in Poland in 1702."

The text implies that the damage was done to the kettle drums during the Battle of Kliszow and that they were then mended and the engraving made. In Russia it has been thought that the drums had been presented to the Regiment for its feats at Kliszow (which might have been justified!) but this was not the case. Also, if the engraving should have been made to commemorate the initial presentation, it would have been made directly on the body of the drum or on an ornamental plate – not on a plate used for repairing it.

After this account it is my opinion that we can establish as a fact that the silver kettle drums today preserved in the Suvorov Museum of Military History in Leningrad are those initially presented to His Majesty's Life Regiment of Horse. They also constitute the only remaining trophy in Russian hands from the Battle of Poltava that can be identified with certainty.

English revised by Gordon Elliot.

Noter:

- ¹ Dateringen följer den svenska stilen (sv st) när huvudsakligen svenska källor utnyttjas och övergår till gamla stilen (g st) för händelser i Ryssland, med Poltavaslaget som gräns. I den engelska sammanfattningen följs genomgående den gamla stilen (Old Style, O S).
- ² Braunerhjelms s 38.
- ³ *Ibidem* s 44, s 147.
- ⁴ *Ibidem* s 190. Creutz, KFÅ 1911 s 177. Inte i något av fallen nämns uttryckligen att det är fråga om silverpukor.
- ⁵ Braunerhjelms s 239.
- ⁶ Bielke s 75. De La Walls tjänsteförteckning, KKD XII s 390; Pihlström, HH 18:4 s 27.
- ⁷ Den s k "första utförliga relationen", Pib, 9:1, nr 3297 s 264; Den (överbearbetade) s k "utförliga relationen", Kniga Marsova s 75.
- ⁸ P-v P[olikarpo?]v, Voennyj Sbornik 1909:5, nr 20 s 244 f.
- ⁹ Kniga Marsova, pl 8, mot s 67. Uppgiften att regementet tagit pukorna bekräftar rysk Ordre de Bataille på denna punkt. Jag avser diskutera det ryska kartmaterialets uppgifter om den ryska slagordningen under Poltavaslaget i en kommande uppsats om de svenska troféförlosterna under det ryska fälttåget 1708–1709.
- ¹⁰ "— — — podpis nemeckogo pisma — — —". "Nemeckij" betyder ursprungligen "stum", det vill säga någon som inte talar ryska. Det syftar alltså på icke ryska språk. Genom att tyskarna var de dominerande utlänningarna i Ryssland under 1600-talet kom ordet emellertid att i första hand avse dessa och deras språk. Här avses att inskriptionen gjorts med latinska och inte ryska bokstäver.
- ¹¹ Förteckning med rubrik "Jjulja v 13 den prislanj ot svetlešago knjazja generala feltmaršala ot kovalerii Gospodina Menšikova z generalom otjutantom s Petrom Žukovym. Litavr i barabanov." LOIL. Uppgiften bekräftar Leif Törnquists förmodan att Livregementet förde pukfanor vid denna tid trots frånvaron av belägg för någon anskaffning av sådana. L. Törnquist, Marschnytt nr 54 s 9.
- ¹² Pib, 9:1, nr 3296 s 257, nr 3482 s 466 f, nr 3529 s 475.
- ¹³ Pihlström, HH 18:4 s 36.
- ¹⁴ Juell s 138.
- ¹⁵ Opis švedskim znamenam (1709 g.), handskriven avskrift i K K Meinanders samling, Museiverket, Helsingfors.
- ¹⁶ *Ibidem*.
- ¹⁷ Det var däremot inte helt unikt att trofépukor brukades av erövraren på detta sätt. Jfr Holmquist, MAM 14 s 40. 1750 skall enligt en litteraturuppgift endast de preussiska förband som innehade erövrade pukor ha fått föra pukor vid

parader. Även om uppgiften inte är belagd, är den i linje med Holmquists redovisning. Toeche-Mittler s 31. Bland's Dragoons, senare 3rd The King's Own Hussars, förde de vid Dettingen 1743 erövrade franska silverpukorna jämsides med de egna. Edwards s 106. Trots frånvaron av direkta belägg härför har det antagits att trofépukor förts även vid svenska förband under Trettioåriga kriget. E Drenzel, MAM 45–46 s 201. Under Stora Nordiska kriget torde dock så knappast längre ha skett, ingen antydning därom har återfunnits i bevarat källmaterial.

¹⁸ P-v P-v, Voennyj sbornik, a st samt 1909:6, nr 33 s 223.

¹⁹ Förf, Reserapport p 3.4.

²⁰ Det är alltid svårt att med säkerhet belägga att kännedom om någonting saknats! De som behandlat silverpukorna mer utförligt under 1900-talet, Braunerhjelms, Holmquist och Björnstierna, saknar i alla fall uppgifter att pukorna skulle ha bevarats till vår tid. Holmquist, MAM 14, s 43, och Björnstierna, Marschnytt nr 50, s 10 f, återgår båda på Braunerhjelm's uppgifter enligt ovannämnda. Ett mera konkret belägg kan en artikelserie av dåvarande kaptenen Claes Grill, som redovisar upplevelser och erfarenheter från en Rysslandskommendering 1897, sägas utgöra. Grills sejour inleds med att han vid ankomsten till S:t Petersburg inbjuds till just Hästgardets årsfest i dess ridhus (manege) vid Isaakskatedralen. I rapporteringen från sina besök vid Poltava, i Moskva och i övrigt i S:t Petersburg visar han ett tydligt intresse för militärhistoria och för de bevarade svenska troféerna men saknar varje antydning till uppgift om silverpukorna. Grill, Illustrerad Militärrevy, 1898, nr 1 s 18 f, samt nr 3 s 84 ff. Frånvaron av svenska uppgifter om pukornas existens kan tyda på att de under 1800-talets gång åter sköts i bakgrunden och inte längre tilldelades någon framträdande roll vid Hästgardet. De lagade pukorna med en formgivning som kan ha tett sig främmande i det praktisktänkande sena 1800-talets ryska huvudstad förmådde måhända endast väcka begränsad entusiasm hos officerarna vid ett av kejsardömet's förnämsta rangregementen, trots sitt glänsande förflutna!

Frånvaron av uppgifter utgör också ett exempel på svårigheterna (och ibland oöviljan) att utnyttja ryska källor och rysk historisk litteratur. Voennyj sbornik redovisas bland litteraturhänvisningarna till generalstabens Karl XII på slagfältet (IV s 1102). Någon referens till tidskriften återfinns däremot inte i notapparat. Det var tack vare den ovan refererade uppgiften i Voennyj Sbornik som frågorna beträffande pukorna så småningom kunde preciseras så att de gav utdelning.

²¹ Nikitin, *passim*.

²² P-v P-v, Voennyj sbornik, 1909:5, nr 20 s 245.

²³ Holmquist, MAM 14 s 39 samt bild 5–6 s 48 f.

²⁴ The prefix "liv-" (G. "Leib-") always causes problems when translating titles of continental regiments and terms for different types of Standards, Guidons and Colours. A single term for all applications is not available since the terminology of the English speaking countries has evolved along different lines from the northern European tradition. In spite of the fact that it may have a foreign ring in British ears, I have chosen "Life" because of its literal resemblance to

the Swedish term and because it is after all used in the regimental title of the "Life Guards" in the British Army.

Översättningen till engelska av prefixet "liv-" (ty "Leib-") i benämningar på förband och fälttecken vållar alltid bekymmer. Någon enstaka i alla sammanhang användbar motsvarighet finns inte. Jag har valt "Life" bl a mot bakgrund av att det finns "Life Guards" i den brittiska armén.

Källor och litteratur

Källor, otryckta:

Akademija Nauk SSSR
Akademija Nauk SSSR, Archiv Leningradskogo Otdelenija Institut Istorii (LOII), Sobranie Kunika (Koll 177), ed chr 10. (Sovjetunionens Vetenskapsakademi, Historiska Institutets Leningradavdelnings arkiv, Kuniksamlingen, faskikel 10.)

Armémuseum
Wennerholm, J. B. R., Reserapport över studieresa till Sovjetunionen 1980-04-28-06-07 för studier av svenska fantroféer m.m. tillställd bl. a. AM, KrA, MHS/MHA och RA.

Museiverket Helsingfors
K. K. Meinanders samling. I: Historiska byråns arkiv.

Suvorovmuseet Leningrad
Nikitin, A L, Litavry Konnoj Gvardii (Hästgardets pukor). Utdrag ur opublikerad uppsats: Žalovannye litavry v russkoj nagradnoj sisteme (Pukor som hedersgåvor i det ryska belöningsystemet), manuskript, Leningrad 1985. För förmedlingen av denna uppsats tackar jag varmt intendenten vid Statliga Eremitaget och föreståndaren för dess samling av historiska fanor, dr G V Vilinbachov.

Källor, tryckta:

Bielke, T. G., Ture Gabriel Bielkes hägkomster af Karl XII. Med en inledning af C. Hallendorff. Uppsala 1901.

Herlitz, N., Ur Carl Gustaf Creutz' papper. I: Karolinska Förbundets Årsbok 1911.

Juel, J., En reise til Rusland under tsar Peter. København 1893.

Kniga Marsova. Moskva 1766.

De La Wall, C.M., Förteckning uppå mina i underdånighet för Kongl. Maj:it och Riket gjorde Tienster, och hwad der wid förelupit. I: Karolinska Krigares Dagböcker jämte andra samtida skrifter 12. Lund 1918.

Pihlström, A., Dagbok 1708-1723. I: Historiska Handlingar 18:4. Stockholm 1903.

Peter I, Pis'ma i bumagi Petra Velikogo (cit Pib), 9:1, Moskva-Leningrad 1950.
P-v P[olikarpo?]v, O vojskovych častjach, prinimavsich učastie v "General'noj batalii" pod gor. Poltavoj 27 - go ijonja 1709 goda, Voennyj Sbornik, 1909:5 -6.

Litteratur:

- Björnstierna, C. J. M., Historik rörande pukor och standar vid Livregementet till häst, Livgardesskvadronen m.m. I: Marschnytt 1979, 50.
- Braunerhjelm, C. A. G., Kungl. Livregementets till häst historia. Bd 3. Uppsala 1914.
- Drenzel, E., Profésamlingens pukor. I: Meddelanden Armémuseum 45-46., 1984-1986.
- Edwards, T. J., Military Customs. 5. ed. Aldershot 1961.
- Generalstaben, Karl XII på slagfältet 4. Stockholm 1918.
- Grill, C., Dagboksanteckningar från en kommendering till Ryssland år 1897. I: Illustrerad Militärrevy 1898, 1 & 3.
- Holmquist, K., Kungl. Livregementets till häst silverpukor 1771. I: Meddelanden Armémuseum 14, 1953.
- Toeche-Mittler, J., Armeemärsche. Bd 3. Neckargemünd 1975.
- Törnquist, L., Standar och pukor vid Livregementet till häst: Komplettering till artikeln i nr 50-52. I: Marschnytt 1980, 54.

Särtryck ur
Meddelande 50 från Armémuseum
utgivet 1990